

УДК 159.922.6

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР СУЇЦИДАЛЬНОГО РИЗИКУ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Журавель А.В., Четверикова І.Ю.

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

У статті проаналізовано проблему індивідуально-психологічних факторів суїцидального ризику у юнацькому віці. Досліджено тривожність як індивідуально-психологічний фактор суїцидального ризику у юнацькому віці. Досліджено динаміку показників тривожності та суїцидального ризику у студентів протягом навчального семестру. Встановлено кореляційний зв'язок між показниками тривожності та суїцидального ризику у юнаків. Виявлено вікову динаміку показників тривожності та суїцидального ризику у студентів.
Ключові слова: індивідуально-психологічні фактори, суїцидальний ризик, тривожність, юнацький вік, кореляційний зв'язок, динаміка показників.

Постановка проблеми. Самогубство – одна з найважливіших проблем сьогодення. Щорічно у світі здійснюється близько мільйона самогубств і майже у 10 разів більше суїцидальних спроб. За статистикою, максимум цих спроб припадає на 16-24 роки – вік особистісного та професійного самовизначення, «студентський» вік.

Україна увійшла до групи країн із високим рівнем суїцидальної активності. Кризові процеси в економіці та політичній ситуації створюють несприятливі умови для повноцінного розвитку особистості юнака. Суб'єктивні кризи накладаються на об'єктивні кризи юнацького віку і, як результат, досить часто молодь обирає суїцид як найлегший засіб вирішення проблем.

У юнацькому віці тривожність може породжуватися внутрішніми конфліктами. Однією з крайніх форм переживання прояву тривожності є суїцидальні думки та суїцидальна поведінка. Особливо актуальною є проблема тривожності та суїцидального ризику на сьогодні у зв'язку з політичною кризою, розколом суспільства та бойовими діями на території нашої країни. Також досить часто надмірне психічне навантаження у періоди навчальних сесій сприяє підвищенню ситуативної тривожності, фрустрації різноманіт-

них потреб людини, може значно підвищуватися суїцидальний ризик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній літературі майже немає робіт, спеціально присвячених вивченню тривожності. Сучасні дослідження тривожності спрямовані на розрізненні ситуативної тривожності, пов'язаної з конкретною зовнішньою ситуацією, і особистісної тривожності, що є стабільною властивістю особистості, а також на розробку методів аналізу тривожності, як результату взаємодії особистості та її оточення.

Аналіз літератури останніх років дозволяє розглядати тривожність із різних точок зору, що допускають твердження про те, що підвищена тривожність виникає й реалізується в результаті складної взаємодії когнітивних, афективних і поведінкових реакцій, провокованих при впливі на людину різними стресами. Проте проблема тривожності як фактору суїцидального ризику на сьогодні не вивчена. Тому важливим є вивчення суїцидального ризику та міри його взаємозв'язку з тривожністю з метою вчасного надання необхідної психологічної допомоги особам, які її потребують.

Метою статті є дослідження міри впливу тривожності на суїцидальний ризик у юнацькому віці.

Для реалізації мети дослідження до участі було залучено 80 студентів ГНПУ ім. О. Довженка: 40 студентів 1-го курсу і 40 студентів 3-го курсу. Дослідження проводилось у два етапи.

Виклад основного матеріалу дослідження. На I етапі дослідження (жовтень 2015 року) за методикою визначення схильності до суїцидальної поведінки М. Горської виявлено, що серед студентів 1-го курсу 47,5% осіб мають низький рівень схильності до суїцидальної поведінки; 32,5% та 20% – середній та високий рівень відповідно. Серед студентів 3-го курсу низький рівень схильності до суїцидальної поведінки мають 65% осіб. Середній рівень схильності – 25% третьокурсників, у 10% респондентів – високий рівень. За отриманими даними виявляються вікові відмінності схильності до суїцидальної поведінки: серед студентів 3-го курсу виявили низький рівень схильності на 17,5% більше осіб, ніж на 1-му курсі.

За результатами тесту «СР-45» низький рівень суїцидального ризику серед першокурсників виявляється у 55% осіб. Суїцидальна реакція може виникнути тільки на фоні тривалої психічної травматизації та при реактивних станах психіки (рівень нижче середнього) у 22,5% студентів. У 10% юнаків потенціал схильності до суїцидальної поведінки не відрізняється високою стійкістю. Серед студентів 3-го курсу 70% осіб з низьким рівнем суїцидального ризику. 20% осіб склали групу студентів, у яких суїцидальна реакція може виникнути на фоні тривалої психічної напруги. 2,5% осіб мають потенціал схильності до суїцидальних реакцій, який не відрізняється високою стійкістю.

Отримані дані дають змогу простежити вікові відмінності суїцидального ризику. Так, серед студентів 3-го курсу на 15% осіб більше мають низький рівень суїцидального ризику порівняно з першокурсниками. Рівень нижче середнього показали на 2,5% більше студентів 1-го курсу. Середній рівень суїцидального ризику виявляють на 7,5% більше першокурсників, ніж студентів 3-го курсу. Таким чином, студенти 1-го курсу більш схильні до підвищення суїцидального ризику у ситуаціях, які порушують нормальну життєдіяльність особистості та негативно впливають на її психоемоційний стан.

Аналіз отриманих результатів за опитувальником суїцидального ризику (модифікація Т.Н. Разуваєвої) показав, що у студентів 1-го курсу переважає антисуїцидальний фактор (32,5%). Не виявлено серед першокурсників фактору унікальності і фактору тимчасової перспективи. Серед студентів 3-го курсу 27,5% осіб мають домінуючим фактор соціального песимізму. У 22,5% домінуючим є фактор максималізму, або інфантильний максималізм ціннісних установок. Не виявлено серед третьокурсників фактору демонстративності, унікальності та часової перспективи.

За анкетною психоемоційного стану (СУПОС-8) з'ясовано, що у студентів 1-го курсу на момент обстеження переважали мобілізуючі компоненти психічного стану, найбільший відсоток (26%) серед усіх компонентів отримав психічний спокій. Щодо звичайного стану, то тут також переважаючими є мобілізуючі стани. Серед студентів 3-го курсу і стан на момент обстеження, і звичайний стан характеризуються переважанням мобілізуючих компонентів психоемоційного стану. Найбільший

відсоток серед компонентів (25%) має психічний спокій як у першому, так і у другому випадках.

За методикою оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера серед студентів 3-го курсу переважає середній рівень ситуативної тривожності (67,5%). Низький рівень виявили 12,5% першокурсників, високий – 20%. Особистісна тривожність третьокурсників переважаючим рівнем має середній (67,5%). Низький рівень – у 2,5% осіб.

Серед студентів 1-го курсу найбільший відсоток осіб мають середній рівень реактивної тривожності (75%). 17,5% осіб виявили високий рівень, що свідчить про їх напружений, тривожний стан у момент дослідження. 7,5% осіб мають низький рівень ситуативної тривожності. Особистісна тривожність першокурсників на середньому рівні виявляється у 67,5% осіб, тобто більшості респондентів характерна не висока ймовірність появи стану тривожності у ситуаціях, що сприймаються ними як загрози. Високий рівень виявлено у 32,5% осіб, яким характерна стійка схильність сприймати більшість ситуацій як загрози. Низького рівня тривожності як риси особистості серед першокурсників не виявлено.

За отриманими даними виявляються вікові відмінності реактивної тривожності. Так, серед першокурсників на 7,5% більше осіб має середній рівень порівняно зі студентами 3-го курсу. Серед третьокурсників на 2,5% більше осіб з високим рівнем і на 5% більше осіб з низьким рівнем ситуативної тривожності. Також спостерігаються вікові відмінності особистісної тривожності: середній рівень мають 67,5% як першокурсників, так і студентів 3-го курсу. Низький рівень серед 1-го курсу не виявлений, натомість 3-й курс показав 2,5%. Високий рівень мають на 2,5% більше першокурсників порівняно з 3-ім курсом.

Щоб проаналізувати зв'язки між рівнем тривожності та суїцидальним ризиком, використовуємо рангову кореляцію Спірмена. Виявляємо позитивний зв'язок між рівнем ситуативної тривожності та суїцидальним ризиком у студентів як першого, так і третього курсів (таблиця 1), проте сила зв'язку слабка: критичне значення коефіцієнту кореляції Спірмена при даній чисельності вибірки більше за отриманий коефіцієнт кореляції.

Таблиця 1
Результати кореляційного аналізу за Спірменом

	Реактивна тривожність 1 курс	Реактивна тривожність 3 курс,
Суїцидальний ризик	0,357	0,266

Таким чином залежність між реактивною тривожністю та суїцидальним ризиком статистично не значима. Кореляційний аналіз виявив, що у студентів першого курсу відсутній позитивний зв'язок між рівнем особистісної тривожності та суїцидальним ризиком. Незалежно від рівня особистісної тривожності у них раптово можуть виникнути суїцидальні реакції під дією різноманітних чинників: як внутрішніх, так і зовнішніх.

У студентів 3-го курсу навпаки виявлено позитивний кореляційний зв'язок між даними показниками, проте сила зв'язку слабка (таблиця 2).

Таблиця 2
Результати кореляційного аналізу
за Спірменом

	Особистісна тривожність 1 курс	Особистісна тривожність 3 курс
Суїцидальний ризик	0	0,188

Таким чином, експериментальна гіпотеза – чим вищий рівень тривожності, тим вищий показник суїцидального ризику – на I етапі дослідження не підтвердилась. Доходимо висновку, що незалежно від рівня як ситуативної, так і особистісної тривожності у юнацькому віці можливе раптове підвищення суїцидального ризику під впливом факторів зовнішнього середовища і особистісних чинників.

На II етапі дослідження (грудень 2015 року, період заліково-екзаменаційної сесії) за методикою М. Горської виявлено, що серед студентів 1-го курсу 32,5% осіб мають низький рівень схильності до суїцидальної поведінки; 32,5% – середній і 35% – високий рівень схильності. Серед студентів 3-го курсу групу ризику складають 22,5% осіб, у яких схильність до суїцидальної поведінки на високому рівні; 30% і 47,5% студентів мають, відповідно, середній та низький рівень. За отриманими даними виявляються вікові відмінності схильності до суїцидальної поведінки: серед студентів 3-го курсу виявили низький рівень схильності на 15% більше осіб, ніж юнаків 1-го курсу. Поряд з тим, серед першокурсників на 12,5% більше виявили високий рівень схильності до суїцидальної поведінки, ніж третьокурсники.

Аналіз отриманих результатів тесту «СР-45» показав, що низький рівень суїцидального ризику серед першокурсників виявляється у 47,5% осіб. У 10% респондентів потенціал схильності до суїцидальної поведінки не відрізняється високою стійкістю. Серед студентів 3-го курсу 52,5% осіб з низьким рівнем суїцидального ризику. 37,5% осіб склали групу студентів, у яких суїцидальна реакція може виникнути на фоні тривалої психічної напруги. 2,5% осіб мають потенціал схильності до суїцидальних реакцій, який не відрізняється високою стійкістю. Відповідно, серед студентів 3-го курсу на 5% осіб більше мають низький рівень суїцидального ризику порівняно з першокурсниками. Рівень нижче середнього показали на 10% більше студентів 3-го курсу. Середній рівень суїцидального ризику виявляють на 7,5% більше першокурсників.

У студентів 1-го курсу переважає антисуїцидальний фактор (22,5%), який навіть при високій вираженості усіх інших факторів знімає глобальний суїцидальний ризик. Не виявлено серед першокурсників фактору тимчасової перспективи. Серед студентів 3-го курсу 27,5% осіб мають домінуючим фактор соціального песимізму. У 22,5% домінуючим є фактор афективності (переважання емоцій над інтелектуальним контролем). Не виявлено серед третьокурсників фактор демонстративності, унікальності та максималізму.

За результатами анкети психоемоційного стану (СУПОС-8) у студентів 1-го курсу на момент обстеження переважали мобілізуючі компоненти психічного стану, найбільший відсоток (22,4%) серед усіх компонентів отримав

показник відчуття сили та енергії. Щодо звичайного стану, то тут також переважаючими є мобілізуючі стани, найбільший відсоток (21,4%) також має показник відчуття сили та енергії. Серед студентів 3-го курсу і стан на момент обстеження, і звичайний стан характеризуються переважанням мобілізуючих компонентів психоемоційного стану. Серед компонентів стану як на момент дослідження, так і у звичайному стані найбільший відсоток (17,8% і 23,6% відповідно) має психічний спокій.

За методикою оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера виявлено, що серед студентів 3-го курсу переважає середній рівень ситуативної тривожності (60%). Особистісна тривожність, аналогічно ситуативній, переважаючим рівнем має середній (62,5%). Серед студентів 1-го курсу найбільший відсоток осіб мають середній рівень реактивної тривожності (57,5%). 42,5% осіб виявили високий рівень. Особистісна тривожність першокурсників на середньому рівні виявляється у 67,5% осіб. Високий рівень виявлено у 32,5% осіб. Низького рівня тривожності як риси особистості серед першокурсників не виявлено. За отриманими даними виявляються вікові відмінності реактивної тривожності. Так, серед третьокурсників на 2,5% більше осіб мають середній рівень порівняно зі студентами 1-го курсу. Серед першокурсників на 2,5% більше високого рівня ситуативної тривожності. Низький рівень не виявлено як у студентів 1-го курсу, так і у третьокурсників. Також спостерігаються вікові відмінності особистісної тривожності: середній рівень мають на 5% більше першокурсників, порівняно зі студентами 3-го курсу. Високий рівень мають на 5% більше третьокурсників порівняно з 1-им курсом. Низький рівень не виявлено як серед 3-го, так і серед 1-го курсу.

Щоб проаналізувати зв'язки між рівнем тривожності та суїцидальним ризиком, використовуємо рангову кореляцію Спірмена. Виявляємо позитивний зв'язок між рівнем ситуативної тривожності та суїцидальним ризиком у студентів як 1-го, так і 3-го курсів (Таблиця 3), проте сила зв'язку слабка.

Таблиця 3
Результати кореляційного аналізу
за Спірменом

	Ситуативна тривожність 1 курс	Ситуативна тривожність 3 курс
Суїцидальний ризик	0,293	0,208

Кореляційний аналіз виявив позитивний кореляційний зв'язок між показниками особистісної тривожності та суїцидального ризику у студентів як першого, так і третього курсів, проте сила зв'язку слабка. Таким чином залежність між особистісною тривожністю та суїцидальним ризиком статистично не значима (таблиця 4).

Таким чином, експериментальна гіпотеза на II етапі дослідження також не підтвердилась. Порівнюючи результати на першому і на другому етапі дослідження, доходимо висновку, що показники тривожності та суїцидального ризику зростають в періоди сесій. Це пов'язано з надмірним психоемоційним навантаженням, постійними

стресами, втому, недосипанням. Такі періоди є критичними, можуть спричинити виникнення суїцидальних намірів.

Таблиця 4
Результати кореляційного аналізу за Спірменом

	Особистісна тривожність 1 курс	Особистісна тривожність 3 курс
Суїцидальний ризик	0,098	0,004

Дослідження дало змогу встановити, що особи з високими показниками суїцидального ризику мають високі показники реактивної тривожності. Проте не завжди висока тривожність як риса

особистості притаманна особам з високим показником суїцидального ризику.

Висновки і пропозиції. Експериментальна гіпотеза – чим вищий рівень тривожності, тим вищий показник суїцидального ризику – як на I-му, так і на II-му етапах дослідження не підтвердилась. Таким чином, незалежно від рівня як ситуативної, так і особистісної тривожності у юнацькому віці можливе раптове підвищення суїцидального ризику під впливом різноманітних факторів зовнішнього середовища і особистісних чинників. Ймовірно, тривожність доцільно розглядати як один із індивідуально-психологічних факторів суїцидального ризику у юнацькому віці, проте не обов'язково високий рівень тривожності може спричинити підвищення суїцидального ризику.

Список літератури:

1. Астапов В. М. Функціональний підхід до вивчення стану тривоги // Тривога і тривожність / В. М. Астапов. – СПб.: Пітер, 2001. – 146 с.
2. Василюк Ф. Е. Психология переживания / Ф. Е. Василюк. – М., 1994. – 96 с.
3. Лісова О. С. Психология суїцидальної поведінки: Навчальний посібник / О. С. Лісова. – Чернівці, 2004. – 162 с.
4. Спілбергер Ч. Д. Концептуальні і методологічні проблеми дослідження тривоги / Ч. Д. Спілбергер. – М.: Фізкультура і спорт, 1983. – 118 с.

Журавель А.В., Четверикова І.Ю.

Глухівський національний педагогічний університет імені Александра Довженко

ТРЕВОЖНОСТЬ КАК ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКТОР СУИЦИДАЛЬНОГО РИСКА В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

Аннотация

Проанализирована проблема индивидуально-психологических факторов суицидального риска в юношеском возрасте. Исследована тревожность как индивидуально-психологический фактор суицидального риска в юношеском возрасте. Исследована динамика показателей тревожности и суицидального риска у студентов в течение учебного семестра. Установлена корреляционная связь между показателями тревожности и суицидального риска у юношей. Выявлено возрастную динамику показателей тревожности и суицидального риска на примере студентов.

Ключевые слова: индивидуально-психологические факторы, суицидальный риск, тревожность, юношеский возраст, корреляционная связь, динамика показателей.

Zhuravel A.V., Chetverikova I.Y.

O. Dovzhenko National Pedagogical University of Glukhiv

ANXIETY AS AN INDIVIDUALLY-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF SUICIDE RISK IN ADOLESCENCE

Summary

The problem of individually-psychological factors of suicide risk in adolescence is analysed. An anxiety as the individually-psychological factor of suicide risk in adolescence is investigated. The dynamics of indexes of anxiety and suicide risk among students during the academic semester is studied. Cross-correlation connection between the indexes of anxiety and suicidal risk for youths is set. Age dynamics of indexes of anxiety and suicide risk on the example of students is educed.

Keywords: individually-psychological factors of suicide risk, an anxiety, adolescence, correlation, dynamic performance.